

تنگه استراتژیک هرمز در دریای پارس

نویسنده: روزبه پارساپور

تنگه استراتژیک هرمز از مهم‌ترین تنگه‌های بین‌المللی محسوب می‌شود که در ردیف حیاتی‌ترین تنگه‌های عبور و مرور جهان شناخته شده است. بیش از ۱۰۰ تنگه میان اقیانوس و آبراه در جهان وجود دارد که عرض آنها کمتر از ۴۰ کیلومتر (۲۵ مایل) می‌باشد، چنانچه امکان رتبه‌بندی این آبراه‌ها بر اساس تعداد کشتی‌ها، قطب اقتصادی، آسیب‌پذیری جغرافیایی و استفاده نظامی وجود داشته باشد اهمیت ۵ تنگه‌ای که بسان دروازه‌های خاورمیانه و شمال آفریقا عمل می‌کنند می‌توان به این تنگه‌ها اشاره نمود: تنگه هرمز در جنوب ایران، تنگه جبل‌اطارق، تنگه بسفر و دادانل در ترکیه و تنگه باب‌المنندب تنگه هرمز باریکه دریایی خمیده‌شکلی است که فلات ایران را از شبه‌جزیره عربستان جدا می‌کند و آب‌های خلیج‌فارس را به دریای مکران (عمان) و اقیانوس هند پیوند می‌دهد. این تنگه یک فرورفتگی از دوره سوم زمین‌شناسی است که ادامه رشته‌کوه‌های جنوبی ایران به شبه‌جزیره مسندم را قطع می‌کند. برای تعیین درازای تنگه هرمز معیار ویژه‌ای وجود ندارد؛ شاید بهترین معیار، مرز دریایی تعیین شده میان ایران و عمان باشد. طول این خط مرزی ۲۰۲/۱ کیلومتر (۱۲۴/۸ مایل دریایی) است. طولانی‌ترین فاصله تنگه هرمز ۸۴ کیلومتر (از کرانه‌های بندرعباس در شمال تا شمالی‌ترین نقطه کرانه‌های مسندم در جنوب)، کوتاهترین آن (میان جزیره ایرانی لارک در شمال و جزیره عمانی‌السلامه - که نام دیگر آن قوئین بزرگ است - در جنوب) ۳۳/۶ کیلومتر برآورد شده است.

کف دریا در تنگه هرمز شیب نسبتاً تندی در جهت شمالی - جنوبی دارد. با به‌کارگیری نفتکش‌های سنگین در دهه‌های اخیر، عبور و مرور این نفتکش‌ها به ژرف‌ترین بخش تنگه‌هرمز در نزدیکی کرانه‌های مسندم منحصر شد. تا سال ۱۳۵۸ راه کشتی‌های نفتکش در تنگه‌هرمز، از میان جزیره قوئین کوچک و کرانه‌های صخره‌ای جزیره مسندم می‌گذشت. در این سال، دولت عمان به سازمان مشاوره

دریایی بین‌المللی (ایمکو) اعلام کرد که نمی‌تواند سلامت کشتی‌هایی را که از میان صخره‌های جزیره قوئین کوچک و صخره‌های جزیره مسندم عبور می‌کنند، تضمین کند و خواست تا مسیر کشتیرانی شمال جزیره السلامه تا مرزهای دریایی با ایران را به رسمیت بشناسد. از آن تاریخ ۲ مسیر دریایی برای عبور نفتکش‌ها در شمال و جنوب و به موازات هم در میان جزایر قوئین (قوئین بزرگ و قوئین کوچک) و مرزهای ایران و عمان در نظر گرفته شد.

ریشه های نامگذاری تنگه هرمز

ریشه نامگذاری تنگه هرمز از سه سوی قابل بررسی است. یک اینکه گذشتگان نام هرمز را از اهورامزدا خدای یکتای ایرانیان برگزیده اند. هرمزد، اورمزد یا اهورامزدا از نام‌های بکار برده شده برای خداوند در دین ایران باستان است. همچنین روز اول از ماه ایران باستان نیز اورمزد می‌باشد. گزینه دو دیگر اینکه نام پادشاهان ساسانی که خلیج فارس را مرکز تجاری آن روزگار کرده بودند نیز هرمز بوده است و به همین روی این تنگه به نام آنها نام‌گذاری شده است و سوم اینکه شهر باستانی هرمز که امروزه برخی از آثار آن در استان هرمزگان ایران باقی مانده دلیل نامگذاری این تنگه استراتژیک در دنیای امروز باشد. البته به دیدگاه بسیاری از کارشناسان مربوطه قرار گرفتن شهر باستانی هرمز در کنار این تنگه دلیل نامگذاری آن می‌باشد. همچنین هرمزد نام پنج تن از پادشاهان ساسانی (۶۵۲-۲۲۴ میلادی) است که بدین شرح می‌باشد:

هرمز اول ساسانی (۲۷۴-۲۷۳ م) پسر شاپور اول ساسانی، هرمز دوم ساسانی (۳۱۰-۳۰۳ م) هشتمین پادشاه سلسله ساسانی مشهور به نرسی، هرمز سوم ساسانی (۴۵۹-۴۵۷ م) پسر یزدگرد دوم و هفدهمین پادشاه ساسانی، هرمز چهارم ساسانی (۵۹۰-۵۷۹ م) بیست و چهارمین پادشاه ساسانی و هرمز پنجم (۶۳۲ م) سی و یکمین پادشاه ساسانی.

ژئواستراتژیک تنگه هرمز

طول تنگه حدود ۱۰۰ مایل دریایی (۱۸۲ کیلومتر) می‌باشد و در کمترین قسمت آن ۲۱ مایل دریایی عرض دارد. حد فاصل جزیره ایرانی لارک و جزیره عمانی قوین بزرگ است. تنگه هرمز بین ایران (در شمال) و شبه جزیره مسندم عمان (در جنوب) قرار گرفته است. ایران و عمان هر دو ادعای ۱۲ مایل دریایی مالکیت سرزمینی در تنگه هرمز را دارند. باتوجه به عرض کم ۲۱ مایل در کم‌ترین پهنای تنگه تداخل ارضی ایجاد می‌شود. عمق تنگه هرمز به سوی سواحل ایران کم می‌شود. شش جزیره

استراتژیک ایران (هرمز، لارک، قشم، هنگام، تنب کوچک، تنب بزرگ و ابوموسی) در منطقه ورودی از دریای مکران (عمان) به خلیج فارس به صورت یک قوس منحنی شکل قرار گرفته است که به کمان دفاعی ایران در برابر تجاوزات احتمالی شهرت گرفته است. از موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی جزیره هرمز که در تنگه هرمز واقع شده است در روزگار امپراتوری بزرگ هخامنشیان (۵۵۰-۳۳۰ پیش از میلاد) به عنوان پایگاه نوابری (اقتداری ۱۳۴۴ - ۴۵) و در زمان اشغال مناطق جنوبی ایران توسط کشور پرتقال از آن به عنوان پایگاهی در محل اتصال خلیج فارس به اقیانوس هند استفاده میکردند. تنگه هرمز در قرون ۱۸-۱۹ مسیر عبور ادویه از بندر کالیگوت هند به اروپا به شمار می رفته. (جغرافیا و استراتژی ملی ایران - دکتر معصومه طاهری موسوی صفحه ۱۴۸)

ایران همواره به دلیل تسلط بر خلیج فارس و داشتن بیشترین مرز آبی و وجود پیشینه هزاران سال دریانوردی خواهان امنیت و آرامش این منطقه فوق استراتژیک بوده است. ولی از آنجا که وجود منابع بزرگ انرژی در خلیج فارس به رگ حیات اروپا و آمریکا جان می دهد و قطع آن به معنی سقوط کشورهای اروپایی و آمریکایی است، کشورهای فرصت طلب و جنگجو که به تازگی پای به عرصه گیتی گذاشته اند خواهان نا امنی و تسلط به کشورهای جنوبی خلیج فارس هستند تا جایی برای خود در این منطقه همیشه ایرانی باز کنند. پاتریک کلاوسون پژوهشگر مسائل خاورمیانه در موسسه خاور نزدیک واشنگتن در یک نشست خبری نیز به این امر اشاره نمود که: با توجه به عبور ۴۰ درصد نفت مورد نیاز جهان از شاهراه حیاتی هرمز، اگر این تنگه برای مدتی طولانی بسته شود، اقتصاد جهانی سقوط خواهد کرد (فارس نیوز شماره خبر: 8503190083). در میان کارشناسان اقتصادی و نظامی مرتبط با خلیج فارس در جهان - همگی بر اهمیت ژئواستراتژیک جهانی تنگه هرمز اتفاق نظر دارند. زیرا مهمترین گلوگاه حمل و نقل نفت جهان محسوب میشود.

در سال ۲۰۰۶ کشورهای حاشیه خلیج فارس یعنی ایران، عربستان، عراق، کویت، قطر و امارات متحده عربی در کل ۱۸ میلیون و ۲۰۰ هزار بشکه نفت در روز صادر نمودند که از این میزان ۱۷ میلیون بشکه از طریق تنگه هرمز به بازارهای جهانی ارسال گشت. این میزان یک پنجم مصرف نفت دنیا را تشکیل می دهد. کشورهای مذکور با ۷۲۸ میلیارد بشکه ذخیره نفت، ۵۵ درصد کل نفت دنیا را در خود جای داده اند. همچنین بیش از ۵/۳ میلیارد فوت مکعب گاز طبیعی توسط تانکرهای حمل گاز مایع از این تنگه به مقصد آسیا، اروپا و آمریکای شمالی ارسال می گردد.

تنگه هرمز از جایگاهی بسیار مهم برای کشور ایران برخوردار بوده است. دولت های ایران در طول تاریخ کشور عمان را به دلیل داشتن مرز آبی مشترک در تنگه هرمز به عنوان کشوری دوست خطاب کرده اند. برای نمونه میتوان اعزام نیرو نظامی و تجهیزات جنگی ایران به منطقه ظفار عمان در سال ۱۹۷۵ را اشاره کرد. سربازان شورشی ظفار تحت حمایت اندیشه های کمونیستی چین

و عراق بودند و در پی آشتی ایران و چین در سال ۱۹۷۳ و همچنین آشتی ایران و عراق در سال ۱۹۷۵ - شورش فوق با همکاری ایران در سال ۱۹۷۵ پایان گرفت . (مجتهدزاده ۱۳۸۰- ۲۶)

در آغاز قرن دهم، شاه اسماعیل اول صفوی در ایران حکومت مرکزی تشکیل داد که سرآغاز پایان بخشیدن به استعمار پرتغالی‌ها در خلیج فارس بود. شاه عباس بزرگ در 1030 با همکاری نیروی دریایی بریتانیا، پرتغالی‌ها را در خلیج فارس شکست داد و آنان را در ۱۰۳۱ از جزیره هرمز بیرون راند. به این ترتیب، جزیره و تنگه هرمز و سراسر خلیج فارس دوباره پس از اشغال اروپاییان در اختیار کشور اصلی اش، ایران قرار گرفت. ایران بزرگترین و نیرومندترین کشور خلیج فارس است و بیشترین گستره جغرافیایی و مواضع حفاظتی را در این منطقه دارد، به همین دلیل تنگه‌هرمز از اهمیت بسیاری برخوردار است و در حقیقت دروازه ارتباطی ایران با جهان و منطقه شمرده می‌شود.

بر اساس ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق دریاها (۱۹۸۲) تنگه بین المللی گذرگاه دریایی است که یک قسمت از دریای آزاد را به مناطق انحصاری - اقتصادی مرتبط سازد . به دلیل وجود قلب حیات کشورهای اروپایی و آمریکایی در خلیج فارس تنگه هرمز ایران شامل قانون این ماده شده است . به همین روی عبور کشتی های جنگی ، زیردریایی ها و هواپیماها از این منطقه بر اساس حفظ منافع ملی کشورهای اطراف آزاد است . کنترل نظامی این تنگه بر عهده دو کشور ایران و عمان است . البته عمان به دلیل آنکه کشوری کوچک و دو تکه است و همچنین فقدان منطقه مناسب طبیعی در تنگه هرمز نقش مهمی نمی تواند داشته باشد و در عمل بیشترین کنترل در اختیار ایران است که بیشترین مرزهای آبی را در اختیار دارد و به همین روی است که نام این تنگه را نیز در طول تاریخ به نام ایرانیان ثبت کرده اند. متأسفانه با وجود همه شواهد بین المللی بر حقانیت تاریخی و ملی ایران بر این مناطق آبی ، کشورهای سود جو همچون آمریکا ، استعمار انگلستان و فرانسه از هیچ تلاشی برای تضعیف حقوق قانونی ایران در خلیج فارس و تحریک کشورهای جنوبی حوزه دریغ نکرده اند.

برای نمونه میتوان تجاوز ناو آمریکایی به هواپیمای مسافربری ایران و سقوط آن که منجر به کشته شدن ۲۹۰ تن مرد و زن و کودک بیگناه شد نام برد . متأسفانه تجاوز به هواپیمای نامبرده حاصل قانون آبهای آزاد در خلیج فارس است که دست همه کشورهای جنگجو را برای تجاوز به حقوق ملت‌های کهن و ریشه دار منطقه باز میگذارد. همچنین حمایت بی دریغ آمریکا از دیکتاتوری صدام حسین در عراق در جهت حمله نظامی به ایران که منجر به کشته شدن بیش از ۵۰۰ هزار نفر ایرانی شد و یا دخالت مستمر در امور داخلی کشورهای خاورمیانه حاصل حضور چنین کشورهایی در منطقه ژئوپولیتیک خلیج فارس است. به دلایل پایداری شدن حقوق ملی ایرانیان توسط چنین کشورهایی که تمایل دارند برای همیشه در منطقه خلیج فارس حضور داشته باشند ایرانیان که خلیج فارس بخش اصلی ا

زتمامیت ارضی آنها محسوب میشود بایستی تمام تلاش و کوشش خود را برای پاسداری از مرزهای آبی خلیج فارس انجام بدهند و از آخرین تکنولوژی نظامی برای دفاع در برابر کشورهای که آبهای کشور خود را رها کردند و برای دخالت و تحریک کشورهای دیگر راهی این منطقه شده اند به کار ببرند .

جدای از مسائل غیر انسانی و جنگهای فرسایشی و کشتار مردمان بیگناه که حاصل حضور چنین کشورهایی در این منطقه می گردد ، تخریب اکوسیستم دریای پارس نیز از دیگر مشکلات ایجاد شده توسط این کشورهاست .

برای نمونه ناوگان پنجم نیروی دریایی آمریکا مستقر در بحرین اوایل سال ۱۳۸۷ خورشیدی اعلام کرد که یک زیر دریایی آن کشور (یواس اس هاتفورت) و یک ناو جنگی آمریکایی (یواس اس نیواورلئان) در تنگه هرمز باهم برخورد داشته اند و بیش از ۹۵ هزار لیتر سوخت دیزل وارد آبهای تنگه هرمز شده است .